

ДУШАН ПРОРОКОВИЋ*
Институт за међународну
политику и привреду
Београд

УДК 351.78(497.113)
Монографска студија
Примљен: 15.09.2017
Одобрен: 30.10.2017
Страна: 25-38

ПРЕТЊЕ РЕГИОНАЛНОЈ БЕЗБЕДНОСТИ И ПОСЛЕДИЦЕ ПО ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ ВОЈВОДИНЕ

Сажетак: Војводина заузима значајан географски положај: она представља копчу између Балкана и Средње Европе. Због тога је важна за регионалну безбедност оба региона. Нове претње регионалној безбедности које се појављују услед политичких, економских и демографских промена на глобалном и континенталном нивоу утичу на геополитички положај Војводине. Као кључне претње регионалној безбедности се разматрају четири процеса: унутрашња криза ЕУ, која доводи у питање досадашња стратешка опредељења источноевропских држава, отвара расправе о могућим алтернативама и ствара предуслове за даљу дестабилизацију; сложени међудржавни и међуетнички односи у региону, до чије даље проблематизације може доћи услед дуготрајне дестабилизације; промена структуре светског политичког система, што узрокује стварање новог односа снага између великих сила у регионалном оквиру; и мигрантска криза. Рад се састоји из четири дела. У првом се описује географски положај Војводине и њен значај за различите регионе. Други део је посвећен објашњавању појмова регионалне безбедности и изазова, ризика и претњи. У трећем делу се анализирају наведени процеси који угрожавају регионалну безбедност. У четвртном, закључном делу рада се констатује какве геополитичке последице може оставити нарушавање регионалне безбедности у зависности од тога који фактори буду главни узрочници дестабилизације.

Кључне речи: геополитика, регионална безбедност, Војводина, Средња Европа, Балкан

Увод

Геополитика је композитна дисциплина којом се истражују политички процеси у одређеном географском простору. Простор има своје физичко-географске и друштвено-географске карактеристике. У овом раду су испитивани друштвено-географски процеси кроз призму претњи регионалној безбед-

* dusan@diplomacy.bg.ac.rs

ности Балкана и Средње Европе. Безбедност је један од централних појмова, за представнике реалистичке школе свакако централни, у међународним односима. С обзиром да на посматране процесе утиче читав низ фактор који проистичу из међународних односа, неопходно је анализирати како се претње регионалној безбедности одражавају на геополитички положај посматраног ентитета. Предузимајући одређене мере, актери међународних односа заинтересовани за балкански и средњоевропски регион последично обликују и усмеравају политичке процесе у Војводини. Њихов циљ је да на такав начин осигурају сопствену безбедност и остваре дефинисане (националне) интересе. Посматрано из тог угла може се констатовати како се уочене претње регионалној безбедности неповољно одражавају на геополитички положај Војводине.

Географски положај Војводине

Аутономна покрајина Војводина се простире на 21.506 km². Имајући у виду да чак десет европских држава има мању територију¹, посматрајући површину Војводине може се закључити да је она релативно велика јединица регионалне самоуправе. У прилог овој тези се може навести и да су, поређења ради, од шеснаест немачких савезних држава њих десет просторно мање од Војводине², од шеснаест пољских војводства – пет³, од двадесет самоуправних региона у Италији свега шест има већу територију (Емилија Ромања, Ломбардија, Пијемонт, Сардинија, Сицилија и Тоскана), док је од педесет две провинције у Шпанији само једна већа (Бадахоз). Као део Панонске низије Војводина је претежно равничарска, већи део њеног рељефа су низије са алувијалним равнима уз водене токове и лесне заравни и са само два брежуљкаста предела са нижим планинама (Фрушка гора са највишом тачком од 538 м и Вршачке планине – 639 м), због чега је добро проходна. На истоку се граничи са Румунијом, на северу са Мађарском, а на западу са Хрватском, док је на југу повезана са остатком Републике Србије. За Србију Војводина има велики значај. Она обухвата 24.3% укупне површине државе, на којој живи 1.93 милиона становника (27.2% укупне популације, не рачунајући Косово и Метохију). Преко њене територије се простиру комуникацијски правци ка унутрашњости европског континента, спајајући Београд са Будимпештом. Такође, „Војводина располаже великим природним богатством и ресурсима. Војводина се често назива ‘житницом Србије’, зато што се на њеној територији налази 1.78 мили-

¹ Војводина има већу површину од Словеније, Црне Горе, Кипра, Луксембурга, Андоре, Малте, Лихтенштајна, Сан Марина, Монака и Ватикана. Изузимајући Ватикан чији положај је по свему специфичан, преосталих девет земаља су чланице бројних међународних организација и учествују у различитим аранжманима од значаја за регионалну безбедност.

² По површини су од Војводине мањи Бремен, Хамбург, Берлин, Сар, Шлезвиг-Холштајн, Тирингија, Саксонија, Рајнланд-Пфалц, Саксонија-Анхалт и Хесен, а већи су Мекленбург-Западна Померанија, Доња Саксонија, Северна Рајна-Вестфалија, Баден-Виртенберг, Бранденбург и Баварска.

³ Већу територију заузимају војводства: Лублинско (Лублин), Мазовско (Варшава), Варминско-мазурско (Олштин), Великопољско (Познањ) и Западно-поморско (Шћећин).

она хектара обрадивих површина. Због плодне црнице Војводина би се могла назвати и 'житницом Европе'. На обрадивим површинама се највише узгајају житарице – око 70%, затим индустријско биље – око 20%, и остале културе на 10% површина. Скромна српска производња нафте и земног гаса такође је углавном везана за Војводину (део налазишта лоциран је и на подручју централне Србије – у Стигу), а од енергетских капацитета на овој територији налазе се обе српске рафинерије (у Новом Саду и Панчеву). Предвиђена је и изградња подземног складишта земног гаса од националног значаја у Банатском Двору, недалеко од Зрењанина, што се ради у партнерству са руском страном (саставни је део уговора о изградњи гасовода Јужни ток). Преко територије Војводине пројектована је изградња нафтовода ЦПОТ у правцу исток–запад и гасовода Јужни ток у правцу југ–север. Војводином протиче Дунав, река од континенталног значаја, а преко њене територије воде две важне друмско-железничке саобраћајнице – два крака Коридора 10: северни, који од Будимпеште води преко Новог Сада до Београда, и западни, који од Загреба води преко Шида до Београда. Војводина је и српски излаз ка средњој Европи и важна карика у повезивању са осталим европским народима.“ (Д. Пророковић, 2012: 713-714)

За геополитички положај Србије су ови показатељи, сами по себи, од велике важности. Међутим, једнако значајно је и то што Војводина, посматрајући из ширег географског контекста, представља контактну зону између Балкана и средњоевропског простора. Јован Цвијић је за северну границу Балкана „утврдио“ реке Саву и Дунав (Ј. Цвијић, 1922: 6), што је касније прихваћено и од стране других истраживача, те се услед тога може закључити како Војводина није део ове географске целине. Са друге стране, јављају се недоумице приликом покушаја прецизнијег одређивања граница Средње Европе. Маћеј Јановски (Maciej Janowski) објашњава да је Средња Европа - *Geschichtsregion* - историјски регион (Janowski, 1999: 93), а не географски, па су зато и границе које се покушавају повући често субјективне представе аутора који их дефинишу. Стога се у одређивању шта све она обухвата, не може ни руководити искључиво географским критеријумима. Аустријски истраживач Петер Јордан је „средњоевропско“ издвајао због специфичности политичког и културног простора у односу на остале делове континента, те је тако разликовао две области: 1) централни део који сачињавају подручја у средњоевропској политичкој орбити и културној сфери; 2) периферна подручја која припадају средњоевропској културној сфери (Jordan, 2005: 162-173). Према овом одређењу, Војводина се убраја у „периферно подручје“, а њене чвршће везе са гравитационим централним делом слабе после Првог светског рата, када постаје саставни део нове југословенске државе. Пресецањем политичких и слабљењем културних веза са централним делом Војводина остаје јужна периферија Средње Европе, истовремено постајући све више политички и економски повезана са Балканом. Зато је вероватно и најтачније рећи како она данас представља контактну зону између два европска региона. Са кључним средњоевропским земљама Војводина је повезана реком Дунав, једном од најважнијих саобраћајница у Европи, док према унутрашњости Балканског полуострва воде желе-

Душан Пророковић, Претње регионалној безбедности и последице по геополитички ...
знички и друмски коридори, који спајају западну Европу са Блиским истоком (паневропски коридор X). То доприноси њеном „активном статусу“, она је контактна зона транзитног карактера, са свим предностима које то доноси.

Појам регионалне безбедности

Под регионалном безбедношћу (а ослањајући се на класичне дефиниције безбедности и међународне безбедности), може се сматрати одсуство претњи безбедности у ограниченом географском простору. При томе, претње по безбедност су све појаве и процеси који је нарушавају у регионалном оквиру. Регионалну безбедност карактерише посебност безбедносног окружења, па због тога треба бити обазрив при анализи изазова, ризика и претњи. „По мишљењу појединих аналитичара, безбедносно окружење представља синтагму којом се описује укупност фактора, услова и односа који постоје у основним областима људског друштва и међународне заједнице, у одређеном тренутку, у одређеном референтном географском подручју⁴. Безбедносно окружење зависи од географског фактора, оно се може разграничити и посматрати на глобалном, континенталном, регионалном, зонском (субрегионалном, прим. аут.) или националном нивоу. По другачијој класификацији, безбедносно окружење може бити међународно или унутрашње. Постоји низ домена међународног живота (политички, дипломатски, економски, војни, социјални, еколошки, правни, информативни, итд) који се узимају у обзир приликом одређивања садржаја безбедносног окружења. Карактер безбедносног окружења је повезан са специфичностима природе, квалитета и димензије односа успостављених и развијених између актера који учествују у различитим областима међународног живота.“ (Chirleşan, 2009: 24) Према томе, сваки регион има посебно безбедносно окружење, што подразумева и посебност односа који се успостављају између актера. Да би одређене појаве и процеси били препознати као изазови, ризици и претње за регионалну безбедност, неопходно је да их сви у том региону и антиципирају као такве.

Различита перцепција изазова, ризика и претњи често узрокује да државе у истом региону за опасности по националну безбедност проглашавају различите ствари. Тако, на пример, док се у стратешким и доктринарним документима Републике Србије наводи како је једна од кључних претњи безбедности земље једнострано проглашена независност такозване Републике Косово, то истовремено није и опасност уочена од стране Мађарске и Хрватске са којима се Србија граничи. Чак напротив, ове две државе су са властима у Приштини успоставиле срдачну и плодну сарадњу, необазирајући се претерано на ставове Србије. Овакво, крупно политичко питање несумњиво представља проблем, али, посматрајући дефиниције из Табеле 1. можемо констатовати да

⁴ У преводу дефиниције безбедносног окружења појам *синтагма* се користи са значењем које објашњавају Иван Клајн и Милан Шипка (*Велики речник страних речи и израза*, Прометеј, Нови Сад, 2008): то је сложена реч која се састоји од појмова *σύν*-заједно и *τάξις*-поредак, сложити, и њом се описује је уређена група речи састављена у једну појмовну целину.

је он за Мађарску и Хрватску у категорији изазова, или евентуално ризика по регионалну безбедност, то никако није претња.

изазов	ризик	претња
„Представља најнижи ниво опасности по објекат безбедности који може, али не мора да буде извориште безбедносних ризика и претњи, с обзиром на то да је његова почетна вредност неутрална. Изазов је могућа и вероватна појава, која је по ширини и густини утицаја свеобухватна, вишесмерна и бројна, а у вредносном смислу почетно неутрална, односно потешкоћу на коју у догледној будућности треба реаговати и одредити јој предзнак. Ако превлада негативна усмереност, изазови прерастају у ризике, а вероватноћа штетног утицаја на одређени објекат безбедности се постепено повећава.“	„Подразумева постојање посреднијих облика угрожавања безбедности. По интензитету је конкретнији, блискији и вероватнији од изазова и може се одредити као вероватноћа или могућност наступања неког догађаја или дејства са неповољним последицама. У почетку има неутралан, али веома брзо добија негативан предзнак. Његова двостраност се огледа у томе што и субјекат опасности и субјекат безбедности постоје у неизвесном безбедносном окружењу и непрекидно доносе одлуке о сопственом ангажовању, при чему је свака одлука повезана са извесним ризиком. Док изазови и претње постоје или не постоје, ризик је само више или мање вероватан. Ризик се може описати и као спона, односно преображај изазова у претње безбедности.“	„Представља намеру спровођења казне, као и назнаку неког блиског непожељног и непријатног догађаја, односно могућност наносења зла. У односу на изазов и ризик, претња је снажнија по интензитету испољавања. Почетно има негативан предзнак, јер подразумева врсту притиска са позиције силе, којим одређени објекат безбедности жели да се застраши и исцрпљује, ради присиљавања на конкретне уступке или понашање. Претње безбедности представљају конкретне појаве чије је наступање најмање неизвесно, а штетни ефекти неспорни и највећи на скали спектра појава које су реалност савремене свакодневице, а у којима одређени субјекат опасности напада вредности одређеног објекта безбедности.“

Табела 1: *Изазови, претње и ризици*⁵

Шта су претње који угрожавају безбедност Балкана и Средње Европе и кључно утичу на геополитички положај Војводине?

Претње регионалној безбедности Средње Европе и Балкана

Свака од средњоевропских и балканских држава се среће са посебним претњама сопственој безбедности. Због тога се у оба посматрана подручја обликују специфична регионална безбедносна окружења. Међутим, учавамо четири процеса за које се може рећи да представљају заједничку претњу и то

⁵ За одређивање појмова *изазов* и *претња* коришћене су дефиниције које у својој монграфији представља проф. др Владимир Цветковић (Цветковић, 2010: 631), а за појам *ризик* објашњење проф. др Младена Бајагића (Бајагић, 2007: 130).

су: унутрашња криза ЕУ; сложени међудржавни и међуетнички односи у оба региона; промена структуре светског политичког система; и мигрантска криза. Наравно, свака претња ће се манифестовати на различите начине у различитим субрегионалним целинама или у државним оквирима. Са једне стране, услед унутрашње кризе у ЕУ је дошло до оштрих политичких несугласица између два супростављена тора у Пољској, што је овој држави донело латентну политичку нестабилност, док је, са друге стране, „европска криза“ узроковала пад утицаја ЕУ на Балкану, што је отворило широк простор за нови наступ Русије, Кине, Турске и донекле Саудијске Арабије међу балканским земљама. Сложени међудржавни и међуетнички односи међу средњоевропским земљама доводе до повремених трзавица (до 2009. године их је највише било између Мађарске и Словачке), док на Балкану због тога настају озбиљне кризе које понекад ескалирају у оружане сукобе (косовски сукоб је типичан пример тога). Промена структуре светског политичког система, који се од једнополарног уређења трансформише ка мултиполарном је реактуелизовала немачке амбиције да постане велика светска сила, што оставља последица на регионалну безбедност Средње Европе, док је на Балкану видљиво пре свега смањивање утицаја САД и постепено одустајање од западнобалканске безбедносне конструкције, што може донети и ново мењање граница. Мигрантска криза повезује два региона и представља претњу безбедности и Средњој Европи и Балкану. Начелно, дакле, ова четири процеса угрожавају истовремено регионалну безбедност у оба региона, те их је стога, неопходно анализирати и са становишта геополитичког положаја Војводине.

Унутрашња криза у ЕУ, која траје још од 2008. године и којој је импулс дао успех референдума у Великој Британији 2016. доводи у питање досадашња стратешка одређења европских држава и отвара расправе о могућим алтернативама паневропском интеграционом процесу. Велики је број узрока ове кризе, али се због ограниченог простора и дефинисане теме рада њима не можемо бавити детаљно. Кључни је да се постојећи концепт интеграција показао ефикасним само до одређене границе. Криза је почела као „дужничка“ или „криза еврозоне“, а то је последица примене истих начела економског уређења у различито развијеним економским системима. Због тога су се јавили „хаотични“ и „нежељени резултати“, попут банкрота Грчке и структуралних поремећаја у Шпанији, Португалу и Ирској. (P. Nedergaard, H. Snaith, 2015: 1094-1109) Криза и даље траје, јер упркос бројних интервенција Европске централне банке политичких решења којима се она може превазићи нема. Због тога се постављају бројна унутрашња питања у европским државама, а врло је вероватно и да ће допринети нарушавању досадашњих односа између појединих држава. Државе ЕУ једноставно морају одлучити да ли ће се чвршће и ближе повезати и тако из суштински економске интеграције прерасти у политичку, са јединственом спољном и безбедносном политиком, или ће се интеграција просторно и функционално преобликовати, па ће у Европи бити више субконтиненталних политичких целина. У сваком случају, тренутна последица кризе је што су сва даља проширења ЕУ блокирана, а посматрано из данашње перспективе, питања су и да ли ће их уопште бити у будућности, и ако их буде, којој

интеграционој целини ће се прикључивати балканске државе? Извесности, каква је на пример постојала пре једне деценије и када се наслућивало да ће све државе из овог дела света пре или касније постати пуноправне чланице ЕУ, више нема. То се негативно одражава на регионалну безбедност, па самим тим и на геополитички положај Војводине.

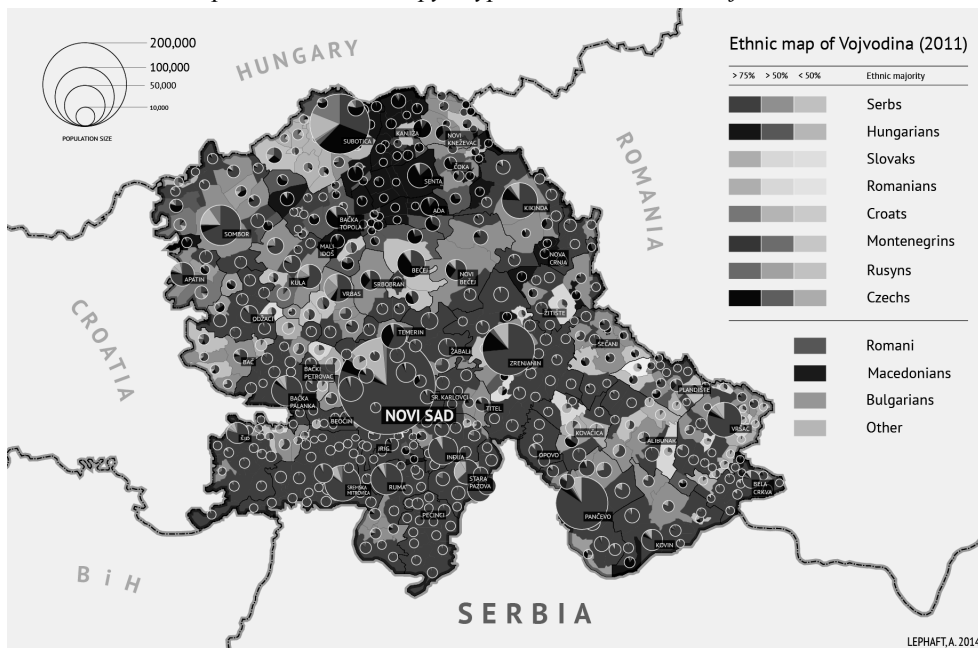
Једна од последица јесте и потенцијално нарушавање међудржавних и међуетничких односа. У оквиру ЕУ се истицало да „границе нису важне“, релативизовало се питање државних међа, а руководећи се принципом „нултих проблема са суседима“ чланице су покушавале да превазиђу отворена питања, што им је најчешће полазило за руком. Међутим, слабљењем ЕУ и интеграционих импулса, државе губе најчешће истицани мотив за вођење овакве политике. Оне се постепено „враћају“ концепту националног интереса као приоритетног у вођењу спољне политике и формулисању геополитичких циљева. Односи Србије са Мађарском су сложени и у историји су (а поготово између два светска рата) често били оптерећени „војвођанским питањем“, док са Хрватском од осамостаљивања ове бивше југословенске републике никада нису били добри. Иако се од 2012. године бележи и интензивирање и побољшање билатералних односа између Београда и Будимпеште, чињеница је и да се добар део Мађара никада није помирио са одредбама Тријанонског споразума. Пораз у Првом светском рату и потоњи распад Аустроугарске су произвели националну трауму чије се последице и данас осећају. У политичком програму треће највеће партије у земљи – Покрета за бољу Мађарску (познатији по скраћеници *Јобик*)⁶ се експлицитно наводи да су права мађарске заједнице заштићена само у Аустрији, Словенији и Хрватској. Због тога подвлаче да треба инсистирати на стварању територијалне аутономије и функционалне самоуправе мађарске заједнице у околним земљама. (Jobbik, 2007) Током учесталих посета Суботици представника ове партије чак се нескривено иступало са позиције да се њихово „деловање темељи на помагању и остваривању интереса Мађара у отцепљеним територијама“.⁷ Мађари у Војводини сачињавају око 14% становништва (око 290.000), мада овај проценат треба узети са резервом, с обзиром на велики одлив мађарског становништва ка ЕУ после одлуке владе у Будимпешти 2011. године да им дозволи свима узимање двојног држављанства. У шест општина северне Војводине Мађари чине апсолутну већину – у Кањижи, Ади, Сенти, Чоки, Малом Иђошу и Бачкој Тополи, док су релативна већина у Бечеју и Суботици. Како се може видети на Карти 1. мађарско становништво је концентрисано по вертикали на потезу Темерин – Хоргош, а по хоризонтални Бачка Топола – Чока. Иако релативно етнички хомогено, ово је просторно мало подручје, од око 2.500 км², без стратешке дубине, са Суботицом као регионалним центром у којем Мађари чине тек трећину становништва. Због тога су тежње Јобика највероватније првенствено оријентисане ка Румунији и Словачкој, државама у којима је мађарска популација бројнија и насељава

⁶ На парламентарним изборима 2014. године Јобик је освојио 1.020.476 гласова, односно 20.22%. Испред њега су били само ФИДЕС са 44.87 и коалиција окупљена око Мађарске социјалистичке партије са 25.57%.

⁷ „Јобик у Суботици“, *Вечерње новости*, 25. јануар 2014, стр. 5.

Душан Пророковић, Претње регионалној безбедности и последице по геополитички ... значајно веће области. У сваком случају, треба имати у виду да ово може бити претња регионалној безбедности и неповољно утицати на геополитички положај Војводине.

Карта 1: Етничка структура становништва Војводине

Извор: (А. Léphaft et al., 2014)

Претњу регионалној безбедности представљају и, мада ниског интензитета, континуални покушаји хрватских званичника да се Војводина посматра одвојено од Србије. Број Хрвата у Војводини је око 55.000 (2.7% становништва покрајине), што онемогућава Загреб да води експанзивну политику на овом подручју ослањајући се на представнике своје етничке заједнице. Зато се приступ Хрватске темељи на континуалном подржавању сепаратистичких покрета у Војводини, заокруживању посебног „војвођанског идентитета“ и истицање како је током комунистичког периода Војводина имала специјални статус⁸.

⁸ Уставом из 1974. године Војводина је, као и Косово, добила широка овлашћења унутар СФР Југославије, иако је остала формално у саставу Србије. Такозвано аутономаштво је подстицано у свим сегментима, а противљење Србији био је пожељан облик понашања унутар покрајинске организације Савеза комуниста. Последице правно-формалног раздвајања између централне Србије и Војводине биле су вишеструке. У том периоду, како наводи Миломир Степић, „када је Србија била ’конфедерација у конфедерацији’ и када су српске земље биле фрагментирани не само републичким, већ и покрајинским међама, економска, саобраћајна и културна баријерност ове границе била је врло изражена. Последице су видљиве и данас – пре свих политичке и привредне. На Дунаву, између Београда и ХЕ ’Ђердап’, постоји само један, смедеревско-ковински мост, а на Сави између Шапца и Београда такође само један мост за теретни железнички саобраћај. До ових река са севера и југа најчешће воде ’слепи’ локални путеви, а прелаз се и данас обавља на архаичан начин – скелом. Већи део доњег Срема и јужног Баната је саобраћајно изолован.“ Миломир Степић, „Војводина – копча Балкана и Централне Европе“, у: М. Степић, 2004: 38–39.

Један од последњих предлога који се могао чути са стране војвођанских сепаратиста, а тицао се питања статуса и положаја Војводине, била је идеја о стварању „федералног ентитета“ (Ж. Берисављевић, 2010), а у том контексту треба посматрати и изјаву председнице Хрватске Колинде Грабар-Китаровић дату непосредно по избору на ову функцију да ће тражити већа права „за Хрвате у Србији и Војводини и у другим суседним земљама.“⁹ Због геополитичког значаја Војводине за Србију, за претпоставити је да би свака агресивнија акција Хрватске у овом смеру узроковала контрареакцију. Без Војводине, Србија би била једноставно „ампутирана“ од остатка континента, а њена улога свела би се на „складиштење отпада, дислоцирање прљавих и застарелих технологија, трасирање транзитних саобраћајних коридора, експлоатацију извора енергије и сировина... Такав статус намењен је не само Балкану и европском Истоку, већ и југу Италије, Португалији, Грчкој... Линија те ’хипотетичке ампутације’ била би на Сави и Дунаву, Војводина (и цела Панонска низија) припала би богатој тзв. немачкој Европи као њена периферија, а Срби би као давно и стереотипно перцепиран ’реметилачки фактор’, највероватније били потиснути јужно на Балканско полуострво. Србија би остала без најразвијенијег дела своје територије. Београд би постао периферан, погранични и врло рањив (главни?) град, распопућене гравитационе зоне и битно хендикепираног географског положаја. Дунав би, такође, постао погранична река са незнатним српским утицајем на њему.“ (М. Степић, 2004: 42) Даље проблематизовање односа између две најважније некадашње југословенске републике представља претњу по регионалну безбедност у целини.

Убрзано нарушавање међудржавних и међуетничких односа може настати и услед трансформације структуре светског политичког система. У периоду једнополарности је једина светска суперсила била способна да утиче на регионалну безбедност у (скоро) свим деловима света. Иницијативе САД су прихватане од стране регионалних актера, а тамо где није било политичког договора пробегавали су сили и најпре превентивним, а затим и преемптивним ратовима. Западни Балкан је конструкт САД, развијан уз свесрдну подршку ЕУ, а којим је требало да се организује субрегионална интеграциона целина на постјугословенском простору (плус Албанија и укључујући Косово као самосталног учесника у целом том процесу). (А. Milardović, 2000: 9-28) Вољно или невољно, без обзира да ли је цео тај пројекат доносио предности или трошкове, све државе из региона су подржале овај концепт. Међутим, пошто великих резултата није било, са слабљењем америчког утицаја у глобалним, па тако и регионалним размерама, западнобалканска конструкције је почела да постепено пропада, а друге велике и регионалне силе су постале све присутније у овом делу Европе, склапајући билатералне аранжмане са балканским државама. ЕУ и НАТО су посебно осетљиви на појачано присуство Русије, због чега су предузети одређени кораци. У јануару 2017. године челници ЕУ су одлучили да интензивирају активности како би се супротставили „пропагандом рату Русије“, између осталог се осврћући на јачање руског утицаја у балтичким и бал-

⁹ „Kolinda odvojila Vojvodinu od Srbije u pobjedničkom govoru“, *Blic*, 12.01.2015, стр. 3.

канским земљама (D. Boffey, J. Rankin, 2017). Шест месеци раније, на Самиту НАТО у Варшави је такође доста времена посвећено овој теми, што се може видети и из завршног документа у ком се Русија недвосмислено наводи као претња интересима Северноатлантске војне алијансе у источноевропском простору (НАТО, 2016). И ЕУ и НАТО су добро уочили процес који се одиграва, али он није резултат „пропагандног рата“ који се води (ако пропаганде и има, онда су њени ефекти ограничени), већ промене односа моћи између кључних актера међународних односа. И не само на примеру Русије, већ и све већем и дубљем утицају Турске и Саудијске Арабије међу балканским муслиманима то је такође видљиво. Из сличне перспективе треба посматрати и спремност источноевропских држава да тесно сарађују са Кином у имплементацији пројекта „Један појас – један пут“ (С. Guoqiang, 2015: 154-161). У новим околностима, када се појављује већи број великих и регионалних сила спремних да инвестирају у раст сопственог политичког, културног, економског и на крају – војног присуства у средњоевропском и балканском подручју, различите државе из ова два региона ће се постављати онако како процене да ће најефикасније бранити своје националне интересе и осигуравати своју националну безбедност. Подржавање западнобалканског конструкта више није императив. Трансформација структуре светског политичког система оставља, или ће оставити, драматичне последице по регионалну безбедност. Она доводи до успостављања нове равнотеже снага у региону, како локалних актера, тако и великих и регионалних сила које су за тај регион заинтересоване. Андреј Фурсов због тога упозорава да ће Балкан „бити турбулентна зона Европе“, а када се ради о укупним међународним односима, његова прогноза је још песимистичнија: „Улазимо у епоху хаоса. Доба у које улазимо није ново средњовековље, већ ће то бити нови тамни векови. Подсећаће на доба краја антике, када је Рим већ пао, а средњи век још није почео. Морамо да научимо да живимо у условима несигурности.“ (Д. Матовић, 2017: 3)

А за почетак „доба несигурности“ би могла, гледано из историјског угла, да буде проглашена ескалација мигрантске кризе током 2015. године. До почетка те године су бројни мигранти из афричких држава долазили до Европе углавном пловилима од либијске до италијанске обале (острва Лампедуза и Сицилија). Од пролећа 2015. године се непрестано увећава број оних који користе такозвану „балканску руту“. Копненим путем, из правца Бугарске или Македоније, мигранти су преко Србије настављали даље ка Мађарској или Хрватској (Frontex, 2017). Тачан број особа које су прошле овим путем од пролећа 2015. до јануара наредне године није познат, а највише процене везане за Србију су да је то било 596.000 (V. Lilyanova, 2016). Од марта 2016. године је, што због успостављања физичких баријера на појединим границама, али пре свега због споразума ЕУ и Турске којим је договорено да се избеглице задржавају на територији ове земље, број миграната на балканској рути драстично смањен. Међутим, демографски показатељи за државе Глобалног севера и Глобалног југа упозоравају да се нешто слично у блиској будућности може поновити.

континент	2015	2030	2050	2100
Африка	1.186	1.679	2.478	4.387
Азија	4.393	4.923	5.267	4.889
Аустралија и Океанија	39	47	57	71
Европа	738	734	707	646
Латинска Америка	634	721	784	721
Северна Америка	358	396	433	500
Свет	7.349	8.501	9.725	11.213

Табела 1: *Пројекција броја становника по континентима до 2100. године (у милионима) (UN, 2015: 1)*

Према проценама УН, приказаним у Табели 2, становништво Европе ће се до 2100. године смањити за шестину, док ће се број становника Африке увећати три и по пута. У Европи и Африци ће се одиграти два дијаметрално супротна процеса, насупрот депопулацији бићемо сведоци демографске експлозије. Популациони притисак из неразвијених и сиромашних држава југа као богатим и уређеним земљама севера је логична последица стварања новог демографског баланса. Атрактивност балканске руте и географски положаји, како Србије, тако и њене северне покрајине, намећу ово питање као прворазредну претњу у блиској будућности.

Закључак: претње регионалној безбедности и геополитички положај Војводине

Претње регионалној безбедности неповољно утичу на геополитички положај Војводине, па самим тим и Србије. Четири процеса су несумњиво антиципирана као претње како у средњоевропским, тако и у балканским земљама. Због тога су они и испитивани и у контексту геополитичког положаја Војводине разматрани.

Прво, непостојање извесности о наставку проширавања ЕУ оставља Србију ван ове континенталне интеграционе целине. У таквим околностима, Србија је принуђена да своју безбедност осигурава увећавањем потенцијала војне, економске и политичке моћи, што подразумева и склапање стратешких партнерстава са одабраним великим силама. У овом тренутку, то су у првом реду Русија и Кина. На то водеће државе континенталне Европе не могу гледати благонаклоно. Због кризе у којој се налази, ЕУ губи утицај и она је све мање способна да одржи у својој орбити балканске земље, али то истовремено не значи и да губи потенцијале да врши различите врсте притисака на те исте земље. С обзиром да је Војводина периферни део средњоевропског појаса и, позивајући се на дефиницију Петера Јордана, практично уз област украјинске Галиције једини део Средње Европе који није интегрисан у ЕУ, треба очекивати покушаје водећих европских земаља (Немачке и Аустрије пре свега)

да се друштвено-политички процеси усмере ка јачању „средњоевропске посебности“ Војводине у односу на „балкански карактер“ остатка Србије. Тиме се спречава јачање потенцијала моћи Србије, пре свега политичке, и дугорочно спречава њено чвршће везивање за Русију и Кину. Усмеравање друштвено-политичких процеса у Војводини је начин да се умањи претња за ЕУ од истискивања њеног утицаја са Балкана.

Друго, свако нарушавање међунационалних и међудржавних односа у регионалном оквиру води ка обнављању старих или интензивирању постојећих геополитичких тежњи Мађарске и Хрватске које су већ испољаване на подручју Војводине. Треће, суштинско пропадање западнобалканског конструкта отвара питање промене граница на Балкану и успостављање новог регионалног безбедносног оквира. Раст утицаја незападних великих и регионалних сила донекле је повољан и пружа шансу да се геополитички положај Србије поправи, али истовремено је неопходно упозорити и да је свака промена граница опасност сама по себи. Посебно уколико се у Војводини захваљујући деловању спољних фактора дубље укорени свест о „културној доминантности“ и „цивилизацијској различитости“ у односу на остатак Србије. И четврто, мигрантска криза је, поред тероризма, препозната као најважнија претња у скоро свим европским државама, а Србија је централна земља Балкана преко које се протеже најзначајнија копнена рута. Уколико се нови мигрантски таласи не зауставе на спољним границама ЕУ, односно Бугарске и Грчке, Хрватска и Мађарска постају „последња линија“ одбране континенталне Европе. Целокупна граница Србије према Хрватској и Мађарској, а што су привремене дестинације миграната, се протеже кроз Војводину. У случају затварања граница ЕУ или предузимања одређених мера како би се прилив миграната контролисао, велики број њих може остајати управо у Војводини, у „предворју ЕУ“. Такву ситуацију смо делимично имали током јесени 2015. године, само су велике групе миграната биле локализоване у Суботици и Шиду. Масовније миграције од оних чији смо сведоци недавно били поново отварају овај проблем, само то може бити на далеко драматичнији и драстичнији начин.

Четири претње регионалној безбедности Средње Европе и Балкана неповољно утичу на геополитички положај Војводине. Политички процеси који ће се одигравати на овом подручју ће пре доприносити дестабилизацији прилика, него њиховој стабилизацији. То мора бити упозоравајуће за надлежне институције у Републици Србији. Неопходно је предузети низ спољнополитичких мера и велики број унутрашњеполитичких одлука како би се политички процеси на простору Војводине усмеравали у циљу отклањања претњи безбедности. Да би се претње свеобухватно сагледале и правилно схватиле, приступ мора бити холистички, што подразумева и испитивање положаја Војводине у контексту регионалне безбедности.

Литература:

1. Bajagić, Mladen (2007) *Osnovi bezbednosti*, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
2. Berisavljević, Živan (2010) „Vojvodina – federalni entitet“, *Nova srpska politička misao*, Beograd, www.nspm.rs/prenosimo/vojvodina-federalni-entitet.html.
3. Boffey, Daniel, Jennifer Rankin (2017) „EU escalates its campaign against Russian propaganda“, *The Guardian*, 23 January, <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/23/eu-escalates-campaign-russian-propaganda>
4. Chirleşan, Georgeta (2009) „Basic elements of the present regional security environment within Central and Eastern Europe“, In: Conference: Proceedings of the 6th DRC Summer School, Budapesta, 19-61.
5. Cvetković, Vladimir (2010) *Rizik, moć, zaštita*, Fakultet bezbednosti: Službeni glasnik, Beograd.
6. Cvijić, Jovan (1922) *Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje I*, Beograd.
7. Guoqiang, Cheng (2015) „The Belt and Road“, *Horizons*, Issue No. 4, 154-161.
8. Frontex (2017), „Migratory routes“, Brussels, 2017, <http://frontex.europa.eu/trends-and-routes/migratory-routes-map/>
9. Janowski, Maciej (1999) „Pitfalls and Opportunities. The Concept of East Central Europe as a Tool of Historical Analysis“, *East European Review of History*, VI, I/1999.
10. Jobbik – Movement for Better Hungary (2017) „Foreign Policy – old values, new objectives: The cause of Hungarians living in neighbouring countries: we demand European norms!“ <http://www.jobbik.com/policies>
11. Jordan, Peter (2005) „Großgliederung Europas nach kulturräumlichen Kriterien“, *Europa Regional*, Heft 4, 13, Leibniz-Institut für Länderkunde, Leipzig, 162 – 173.
12. Léphaft Áron, Ádám Németh, Péter Reményi, (2014) „Ethnic diversity and polarization in Vojvodina“, *Hungarian Geographical Bulletin*, 63(2), 135-157.
13. Lilyanova, Velina (2016) „The Western Balkans: Frontline of the migrant crisis“, European Parliamentary Research Service, 29.01.2016, <https://epthinktank.eu/2016/01/27/the-western-balkans-frontline-of-the-migrant-crisis/>
14. Matović. Dragana (2017) „Akademik Fursov: Ulazimo u epohu haosa, ratovaće svi protiv svih“, *Večernje novosti*, 07. maja, 3. (intervju sa Andrejom Dursovim)
15. Milardović, Anđelko (2000) *Zapadni Balkan: pojam, ideje i dokumenti o rekonstrukciji Balkana u procesu globalizacije*, Politološko – dokumentacijski centar:Liber, Zagreb.
16. NATO (2016) „Warsaw Summit Communiqué“, Press Release (2016) 100, Brussels.
17. Nedergaard, Peter, Holy Snaith (2015) „‘As I Drifted on a River I Could Not Control’: The Unintended Ordoliberal Consequences of the Eurozone Crisis“, *Journal of Common Market Studies*, Volume 53, Issue 5, 1094–1109.
18. Proroković, Dušan (2012) *Geopolitika Srbije: položaj i perspektive na početku XXI veka*, Službeni glasnik: Geopolitika, Beograd.
19. Stepić, Milomir (2004) *Srpsko pitanje – geopolitičko pitanje*, Jantar grupa, Beograd.
20. United Nations (2015) *World Population Prospects: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables*, Working Paper No ESA/P/WP.241, United Nations, New York.

THREATS TO REGIONAL SECURITY AND IMPLICATIONS ON THE GEOPOLITICAL POSITION OF VOJVODINA

Summary: Vojvodina has an important geographical position: it is a connection between the Balkans and Central Europe. Therefore, Vojvodina is an important region for security of both regions. New threats to regional security that occur as a result of political, economic and demographic changes in the global and continental levels influence the geopolitical position of Vojvodina. As a key threat to regional security are considered four processes: the internal crisis of the EU; complex interstate and interethnic relations in the region; changes in the structure of the world political system; and migrant crisis. The article consists of four parts. The first describes the geographical position of Vojvodina and its importance for different regions. The second part is devoted to explanation of regional security challenges, risks and threats. The third part is dedicated to the processes which endanger regional safety. Conclusions are in the fourth and final part of the article.

Key words: geopolitics, regional security, Vojvodina, Middle Europe, The Balkans